

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-
ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก”*

Power Relations between Adulthood –
Childhood in the Book Series
“Muea Khunta Khunjaj Yang Dek”

วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต**

Wipada Rattanadilok Na Phuket

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้าง ตอกย้ำ และผลิตซ้ำอุดมการณ์ในลักษณะที่ผู้ใหญ่มีอำนาจเหนือกว่าเด็กอย่างเด็ดขาดและสมบูรณ์

* บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยต่อเนื่องจากบทความวิจัยของวิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. ๒๕๕๗. “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นชาย-ความเป็นหญิง ในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก”.” รมยสาร ๑๔, ๓ (กันยายน-ธันวาคม) : ๒๗-๓๔.

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันเป็นการรื้อร่างแนวคิดเรื่องระบบอาวุโสซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักที่มีอยู่เดิมและยังคงไหลเวียนในสังคมไทย

คำสำคัญ : ความเป็นผู้ใหญ่^๑ ความเป็นเด็ก^๒ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ อุดมการณ์ อำนาจ

Abstract

This article aims to study the ideologies of the “Muea Khunta Khunyai Yang Dek” book series in terms of power relations between adulthood and childhood based on critical discourse analysis. The study revealed that “language” has been used as an instrument to construct, emphasize, and reproduce the ideologies that adults have absolute power over children. This is to maintain the seniority system, which is the existing and sustaining core ideology in Thai society.

Keywords : Adulthood, Childhood, Critical Discourse Analysis, Ideology, Power

^๑ ความเป็นผู้ใหญ่ หมายถึง ลักษณะ แบบแผน พฤติกรรมหรือบทบาทของผู้ใหญ่ที่ประกอบสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

^๒ ความเป็นเด็ก หมายถึง ลักษณะ แบบแผน พฤติกรรมหรือบทบาทของเด็กที่ประกอบสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

บทนำ

หนังสือสำหรับเด็กเป็นวาทกรรมหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการปลูกฝัง ชัดเจน หล่อหลอม กระทั่งสร้างตัวตนของเด็กได้อย่างแนบเนียนและเป็นธรรมชาติ เนื่องจากสังคมรับรู้หรือเชื่อว่าหนังสือสำหรับเด็กเป็นหนังสือที่มุ่งให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน เพิ่มพูนทักษะและสร้างนิสัยรักการอ่าน บางครั้งอาจสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมหรือแบบอย่างที่ดีงาม สังคมจึงอาจไม่ทันตระหนักรู้ว่า แท้จริงแล้วหนังสือสำหรับเด็กได้ทำหน้าที่เป็น “สารทางอุดมการณ์” ที่ผู้ผลิตวาทกรรมซึ่งก็คือผู้ใหญ่ที่มีอำนาจในสังคมกลุ่มหนึ่งได้ประกอบสร้าง ตอกย้ำ และผลิตซ้ำอุดมการณ์บางประการ เพื่อปลูกฝังหรือควบคุมความคิดของเด็กและสังคมผ่านวาทกรรมอันก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ความสัมพันธ์ผู้ใหญ่-เด็ก ผู้ชาย-ผู้หญิง และคู่ความสัมพันธ์อื่น ๆ รวมทั้งการเอื้อประโยชน์หรือการได้-เสียประโยชน์ของคนบางกลุ่ม อันนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมในสังคมได้ (วิชาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต ๒๕๕๙)

หนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” เป็นหนังสือสำหรับเด็กชุดหนึ่งที่สามารถเข้าถึงและได้รับความนิยมทั้งจากเด็กและผู้คนหลายช่วงวัยในสังคมไทยมานานกว่า ๔๐ ปี ได้รับการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องกระทั่งปัจจุบัน ทั้งยังเคยได้รับรางวัลของคณะกรรมการประกวดแต่งหนังสือสำหรับเด็กในปีหนังสือระหว่างชาติครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับรางวัลดีเด่นในการประกวดหนังสืองานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ได้รับคัดเลือกเป็น ๑ ในหนังสือดีสำหรับเด็ก ๕๐๐ เล่ม ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ (สมาพันธ์องค์กรเพื่อพัฒนาหนังสือและการอ่าน โครงการคัดสรรหนังสือดีสำหรับเด็กและเยาวชน) เป็น ๑ ในหนังสือ ๑๐๑ เล่มในดวงใจนักเขียนและนักอ่าน ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ (แผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส.) และเป็น ๑ ในหนังสือดี ๑๐๐ เล่มเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยปี พ.ศ. ๒๕๕๕ (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน สสศ.) ที่สำคัญ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ และยังคงใช้อย่างต่อเนื่องเรื่อยมาอีกหลายหลักสูตร

ด้วยเหตุนี้ หนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” จึงกลายเป็นพื้นที่ของสารทางอุดมการณ์ดังกล่าววิจัยของวิชาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (๒๕๕๙) เผยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นชาย-ความเป็นหญิงในหนังสือชุดดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยเห็น

ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็ก เป็นอีกคู่ความสัมพันธ์หนึ่งที่น่าสนใจศึกษาจากตัวบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อเผยให้เห็นอุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวาทกรรมดังกล่าวต่อไป

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดดังได้กล่าวไว้ในงานวิจัยของวิภาดา รัตนดิกล ฦกเกิด (๒๕๕๙) ดังนี้

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

วาทกรรมคือวิถีปฏิบัติหรือกระบวนการในการสร้าง “ความหมาย” ให้แก่สิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง ๒๕๕๖ : ๖) มีลักษณะเป็นชุดความคิดที่แฝงเร้นด้วยอำนาจและอุดมการณ์ของสังคมผ่านช่วงเวลาหนึ่ง ๆ (Foucault 1970; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ๒๕๔๒ อ้างใน กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์ ๒๕๔๙ : ๘)

การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เผยให้เห็นวิถีการใช้อำนาจทางสังคมในทางที่ผิด การครอบงำ และความไม่เท่าเทียมกันที่ถูกต้องยกย่ำและผลิตซ้ำผ่านตัวบท (Fairclough 1995 : 132-133; van Dijk 2003 : 352)

แนวคิดเกี่ยวกับ “อุดมการณ์”

วาทกรรมมีหน้าที่ด้านอุดมการณ์ เป็นพื้นที่ประกอบสร้างและสื่ออุดมการณ์ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง ๒๕๕๖ : ๑๒) อุดมการณ์ตรงกับคำว่า Ideology มีความหมายออกเป็น ๒ กลุ่มความหมาย คือ

๑. อุดมการณ์ในความหมายที่เป็นกลาง หมายถึง ชุดความคิดที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบซึ่งคนในสังคมหนึ่ง ๆ ถือปฏิบัติ

๒. อุดมการณ์ในความหมายเชิงวิพากษ์ หมายถึง ชุดความคิดที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบซึ่งคนในสังคมหนึ่ง ๆ ถือปฏิบัติ ชุดความคิดดังกล่าวมักมีลักษณะของการเอื้อประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่ม (Kress 1985 : 29; Blommaert 2005)

พาน ไดค์ (van Dijk 1997; 1998) และแฟร์คลัฟ (Fairclough 2003 : 218 quoted in Wodak and Meyer 2009 : 9) กล่าวถึงความหมายของอุดมการณ์ในเชิงวิพากษ์ว่า อุดมการณ์คือชุดความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่สมาชิกในสังคมยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน เป็นเสมือนบรรทัดฐานที่ใช้ตัดสินว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ประเมินค่าว่าสิ่งใดดี สิ่งใดเลว เป็นเครื่องชี้ นำ กำหนดความคิด ความเชื่อ พฤติกรรมการกระทำและสถานะภาพของคนในสังคม ทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ใช้สถาปนาอำนาจ สร้างความไม่เท่าเทียม และเอื้อประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับ “อำนาจ”

“อำนาจ” เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งสามารถควบคุมอีกฝ่ายหนึ่งให้ทำตามที่ต้องการ ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าสามารถจำกัดเสรีภาพ การกระทำ และ/หรือมีอิทธิพลต่อความคิดหรือทัศนคติของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในลักษณะไม่สมมาตร (asymmetrical relation) กล่าวคือ ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าจะควบคุมอีกฝ่ายหนึ่งและจะไม่เกิดกรณีกลับกันสังคมประชาธิปไตยปัจจุบันอำนาจมาจากการยินยอมพร้อมใจมากกว่าการบังคับหรือใช้กำลัง อำนาจสัมพันธ์กับวาทกรรม ผู้ที่มีอำนาจและต้องการใช้อำนาจหรือรักษาอำนาจไว้ก็ต้องควบคุมวาทกรรมเป็นอันดับแรก (van Dijk 2008 : 10, ณัฐพร พานโพธิ์ทอง ๒๕๕๖ : ๒๐)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาเบื้องต้นพบงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์ในวรรณกรรมสำหรับเด็กในหลากหลายสาขาวิชาด้วยกัน หากแต่งงานวิจัยที่มุ่งศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ในวรรณกรรมสำหรับเด็กตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังมีไม่มากนัก นอกจากงานวิจัยของ วิชาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (๒๕๕๙) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะระหว่างความเป็นชาย-ความเป็นหญิง ในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีงานวิจัยสำคัญ อาทิ Derrin Pinto (2004) Indoctrinating the Youth of Post-War Spain : A Discourse Analysis of a Fascist Civics Textbook งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลฟราสซิสโก ฝรั่งเศส ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือโน้มน้าว ควบคุมครอบงำ และปลูกฝังอุดมการณ์ฟาสซิสต์และเผด็จการนิยมให้แก่เด็ก

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๒ ก.ค.-ธ.ค. (๒๕๖๐) ๑๐๙

ผ่านตำราเรียนซึ่งเป็นสื่อที่สังคมเชื่อว่ามีความเป็นกลางและน่าเชื่อถือคือ **สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์ และคณะ (๒๕๔๗)** หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล : การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม งานวิจัยนี้ศึกษาตัวบทตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๕ ตามแนวภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ พบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระดับต่าง ๆ อาทิ รัฐกับประชาชน ระดับชนชั้น ระดับปัจเจกบุคคลและสังคม ระดับครอบครัว **วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (๒๕๕๔)** ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๔๔ : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เผยให้เห็นว่ารัฐใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่ออุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์เด็ก อุดมการณ์ความเป็นหญิงและความเป็นชาย เป็นอุดมการณ์เด่นที่พบในหนังสือเรียนทุกเล่ม เช่นเดียวกับ **อุมาวัลย์ ชีข้าง (๒๕๕๕)** ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๕๓ งานวิจัยนี้ได้เผยให้เห็นว่ารัฐใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่ออุดมการณ์เพื่อสร้างเด็กดีและพลเมืองดี และงานวิจัยของ **Nattaporn Panpothong (2015) Thai Primary School History Textbooks : A Textually-oriented Critical Discourse Analysis** เผยให้เห็นว่ารัฐใช้ภาษาเป็นเครื่องมือปลุกฝังความคิดเด็กดีที่สังคมปรารถนา และภาพแทนสังคมไทยที่กลมเกลียว อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่านอกจากแบบเรียนได้ทำหน้าที่เตรียมเด็กให้เป็นสมาชิกที่สังคมไทยต้องการและยอมรับแล้ว หากพิจารณาในเชิงวิพากษ์จะเห็นข้อจำกัดของแบบเรียนที่มุ่งปลุกฝังความคิดและภาพสังคมอุดมคติซึ่งต่างไปจากสิ่งที่เด็กต้องประสบในสังคมจริง

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” นี้จะเป็นอีกงานวิจัยหนึ่ง que เผยให้เห็นการใช้วรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นเครื่องมือสื่ออุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทยได้

ขอบเขตการวิจัย

หนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ๔ เล่ม ของ คุณทิพย์วาทณี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ได้แก่

๑๑๐ วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต

- เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๒๘ พ.ศ. ๒๕๕๖ จำนวน ๔๐ เรื่อง
- เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวน ๔๐ เรื่อง
- เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๓ ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวน ๔๐ เรื่อง
- เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๔ ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๒ จำนวน ๓๙ เรื่อง

ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์พบว่าอุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ปรากฏเป็นคู่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติ เช่น คุณปู่-หลาน (คุณตาคุณยายตอนเด็ก และหลานคนอื่น ๆ), คุณพ่อ-ลูก (คุณตาคุณยายตอนเด็กและลูกคนอื่น ๆ), คุณแม่-ลูก (คุณตาคุณยายตอนเด็กและลูกคนอื่น ๆ), คุณป้า-หลาน (คุณตาคุณยายตอนเด็กและหลานคนอื่น ๆ) คุณอา-หลาน (คุณตาคุณยายตอนเด็ก และหลานคนอื่น ๆ) และยิ่งรวมถึงแม่ครัว พี่เลี้ยง คนรับใช้ - เด็ก ๆ (คุณตาคุณยายตอนเด็ก และเด็กคนอื่น ๆ) ซึ่งแม้จะไม่มีความสัมพันธ์แบบครอบครัวและเครือญาติแต่ก็ถือได้ว่าเป็นผู้ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ส่วนกรณีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก เช่น พระ ครู หรือคนรู้จัก ก็มักจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะเดียวกันคือผู้มีอาวุโสมากจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าผู้มีอาวุโสน้อย

นอกจากคู่ความสัมพันธ์ผู้ใหญ่-เด็กซึ่งเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่แบ่งแยกอย่างชัดเจนตามความอาวุโสและลำดับชั้นความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวและเครือญาติแล้ว ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าแม้ในกลุ่มเด็ก ๆ ด้วยกันเองก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามความอาวุโส เช่น พี่คนโต-น้องคนเล็ก, เด็กโต-เด็กเล็ก, พี่สาว-น้องสาว คำเรียกญาติ “พี่-น้อง” หรือการใช้คำขยาย “โต-เล็ก” เป็น “เด็กโต-เด็กเล็ก” เหล่านี้ล้วนสื่อถึงระดับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผูกติดกับรูปภาพาได้ทั้งสิ้น

คู่ความสัมพันธ์ที่ปรากฏใน “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ “ความอาวุโส” เป็นปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมไทย ทั้งยังเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะที่ “ผู้ใหญ่” เช่น คุณปู่ คุณแม่ คุณป้า คุณอา พี่คนโต เด็กโต พี่สาว ซึ่งมีความอาวุโสมากกว่าจะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า “เด็ก” หรือผู้อาวุโสน้อยกว่า ทั้งคุณตาคุณยายตอนเด็กน้องคนเล็ก เด็กเล็ก น้องสาว เสมอ ๆ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ความสัมพันธ์เหล่านี้ยังมีผลมาจากปัจจัยเรื่องเพศและปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ด้วย

อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ปรากฏเป็นระบบชุดความคิดซึ่งสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่มีลักษณะเด่น ดังนี้

ชุดความคิด (๑) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีสถานภาพสูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อย ดังนั้น เด็กหรือผู้อาวุโสน้อยต้องเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ตัวอย่าง (๑)

คุณตาคุณยายและเด็ก ๆ อื่น ๆ ไปกราบขอขอบคุณเจ้าภาพและลากลับบ้านด้วยความอิมอ้อมใจ

(ตอน “คนโชคดี” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๑๔๘)

ตัวอย่าง (๒)

พี่เลี้ยงเหล่านี้ถึงแม้จะเป็นเพียงลูกจ้างที่จ้างมาเลี้ยงเด็กก็ตาม เด็กทุกคนต้องทำความเคารพเหมือนกัน เมื่อทำอะไรให้ หรือให้สิ่งของก็ต้องไหว้ขอบคุณทุกครั้ง ... เมื่อโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว เมื่อพบกันก็ทำความเคารพอย่างดี เข้ามาจับกอดด้วยความรักและนับถือ ...

(ตอน “พี่เลี้ยงคนใหม่” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก

เล่ม ๒ หน้า ๑๗๐-๑๗๑)

ตัวอย่าง (๑)-(๒) ปรากฏคำกริยา “ไหว้ขอบคุณ...”, “กราบขอบคุณ...และลากลับบ้าน”, “ทำความเคารพ” คำกริยาเหล่านี้เป็นกลุ่มคำกริยาแสดงความเคารพนับถืออย่างสูงที่มีสถานภาพต่ำกว่าปฏิบัติต่อผู้มีสถานภาพสูงกว่า และเมื่อปรากฏร่วม

๑๑๒ วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต

กับคำแสดงทัศนภาวะ “ต้อง” คำบอกความถี่ “ทุกครั้ง” และคำขยาย “...(ท่าความเคารพ) อย่างดี”, “...ด้วยความรักและนับถือ” ก็ยิ่งแสดงและตอกย้ำให้เห็นว่าเด็กหรือผู้อาวุโสผู้น้อยจะต้องแสดงความเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเสมอ และจะต้องปฏิบัติอย่างดีด้วย

ชุดความคิด (๒) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีอำนาจสูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสผู้น้อย อำนาจในที่นี้ปรากฏ ๒ ลักษณะสำคัญคือ อำนาจในฐานะเป็นผู้สั่ง, สั่งสอน และอำนาจในฐานะเป็นผู้ให้

ชุดความคิดย่อย (๒.๑) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีอำนาจสั่ง, สั่งสอน ขณะที่เด็กหรือผู้อาวุโสผู้น้อยต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำสั่งสอน (อย่างเคร่งครัด) ภายใต้กรอบหรือเงื่อนไขที่ถูกกำหนด หากทำผิดจะได้รับรางวัลหรือการชมเชย แต่หากทำผิดก็จะถูกลงโทษ

ตัวอย่าง (๓)

ผู้ใหญ่มักสั่งสอนเด็ก ๆ ว่า “อยู่บ้านท่านอย่าดูตาย บั้นวับันควาย ให้ลูกท่านเล่น”

(ตอน “คนใช้” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๑๓๘)

ตัวอย่าง (๔)

เมื่อคุณตาคุณยายยังเป็นเด็กเล็ก ๆ อยู่ มีพี่เลี้ยงประจำตัวคนละคน ... ที่จะอบรมสั่งสอนให้เด็กเป็นคนดี วาง่าย เรียบร้อย มีกิริยามารยาทดี ไม่ตะกละ และเป็นคนสะอาด

(ตอน “พี่เลี้ยงคนใหม่” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๒ หน้า ๑๖๗)

จากตัวอย่าง (๓)-(๔) ผู้ใหญ่หรือพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้อาวุโสมากกว่าเป็นผู้ทำกริยาอบรมสั่งสอนเด็กผู้มีอาวุโสผู้น้อยกว่า ชุดคำกริยาเกี่ยวกับการสั่งสอน เช่น “สั่งสอน”, “อบรมสั่งสอน” เป็นกริยาของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสเท่านั้น นอกจากนี้ ตัวอย่าง (๓) ยังปรากฏการกล่าวอ้างแบบสหพทโดยการยกสำนวนสุภาษิตไทย “อยู่บ้านท่านอย่าดูตาย บั้นวับันควายให้ลูกท่านเล่น” มาไว้ในตัวบทเพื่อใช้สั่งสอนเด็กด้วย

ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า คำกริยาเกี่ยวกับการ “สอน”, “สั่งสอน” หาก

ปรากฏร่วมกับผู้กระทำที่มีภาวะบุพเพศแล้วนั้น จะสามารถคาดเดาเพศของผู้ถูกกระทำได้ เนื่องจากผู้กระทำและผู้ถูกกระทำมักเป็นเพศเดียวกัน กล่าวคือ หากผู้สอนหรือสั่งสอน เป็นคุณพ่อ ผู้ถูกสอนหรือสั่งสอนมักเป็นคุณตาหรือเด็ก ๆ ผู้ชาย และหากผู้สอนหรือสั่งสอนเป็นคุณแม่ คุณน้า ผู้ถูกสอนหรือสั่งสอนมักเป็นคุณยายหรือเด็ก ๆ ผู้หญิง อีกทั้งสิ่งที่สอนหรือสั่งสอนนั้นมักจะสอดคล้องกับ “เพศ” ของผู้สอนหรือสั่งสอนด้วย เช่น คุณแม่ คุณน้ามักจะสอนหรือสั่งสอนคุณยายหรือเด็ก ๆ ผู้หญิงเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง การบ้านการเรือน

ตัวอย่าง (๕)

เด็กสมัยก่อนเถียงผู้ใหญ่ไม่ได้ด้วย ผู้ใหญ่สั่งคำไหนต้องเป็นคำนั้น

(ตอน “โอกาสดี” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๓ หน้า ๑๒๖)

จากตัวอย่าง (๕) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากจะเป็นผู้กระทำกริยา “สั่ง” เป็นกริยาที่แสดงถึงความมีอำนาจเหนือกว่าเด็กหรือคุณยายซึ่งเป็นผู้ “ได้รับคำสั่ง” นอกจากนี้ “เด็กสมัยก่อนเถียงผู้ใหญ่ไม่ได้ด้วย ผู้ใหญ่สั่งคำไหนต้องเป็นคำนั้น” ยังปรากฏคำแสดงทัศนภาวะ “ต้อง” แสดงนำหนักของคำสั่งนั้นว่าเด็กหรือผู้มีอาวุโสน้อยต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด จะ “เถียง” หรือขัดคำสั่งไม่ได้ และเมื่อกล่าวว่า “เด็กสมัยก่อน” คำว่า “สมัยก่อน” ยังเป็นอนุพากย์บอกเวลาที่สื่อมูลบทและความว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมของเด็กในอดีต ปัจจุบันอาจจะเป็นหรือไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้ หรืออีกแง่หนึ่งอาจมองได้ว่าคำว่า “สมัยก่อน” เป็นการกล่าวอ้างเพื่อสื่อความคิดว่าเด็กหรือผู้มีอาวุโสน้อยต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัดมาตั้งแต่อดีต เป็นวิถีปฏิบัติที่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นความถูกต้องดีงามที่ต้องยึดถือ

ตัวอย่าง (๖)

ก่อนจะพาเข้าวัง คุณยายก็ถูกกำชับแล้วกำชับอีกให้ระวังกริยา
มรรยาทให้เรียบร้อยที่สุด

(ตอน “เข้าวัง” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๒ หน้า ๑๓๓-๑๓๔)

ตัวอย่าง (๖) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม “...ถูกกำชับให้...” แสดงให้เห็นว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อยอยู่ใต้อำนาจของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากซึ่งแม้จะไม่ปรากฏบุพเพศ

อย่างชัดเจน แต่ก็สามารถอนุมานได้จากการอ้างถึงคู่ความสัมพันธ์ในประโยค นอกจากนี้ การถูกกำชับแล้วกำชับอีกนั้น คำว่า “อีก” ยังสื่อมูลบทและความการเกิดซ้ำเน้นย้ำหรือ ตอกย้ำการตกอยู่ได้อำนาจได้ด้วย

ตัวอย่าง (๗)

ขึ้นชื่อว่าเด็กแล้วต้องนอนกลางวันทุกคน ...ถูกบังคับให้นอนกลางวัน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ง่วงอยากนอนเลย ... เมื่อโรงเรียนปิดเทอม อยู่กับบ้านกินข้าวกลางวันแล้วจะไปเล่นหัวอะไรกันเต็มทีก็ได้ เพราะมักถูกผู้ใหญ่บังคับให้นอนกลางวัน ทั้ง ๆ ที่ไม่ง่วง ...

(ตอน “นอนกลางวัน” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๓ หน้า ๕๑-๕๒)

จากตัวอย่าง (๗) ปรากฏการใช้กลวิธีทางภาษาหลายกลวิธีร่วมกัน ได้แก่ การกล่าวอ้าง “ขึ้นชื่อว่าเด็กแล้วต้องนอนกลางวันทุกคน” เป็นการกล่าวอ้างว่าเป็นความจริงทั่วไป การกล่าวอ้างนี้ทำให้เด็กหรือผู้อาวุโสจำเป็นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อสงสัย เด็กหรือผู้อาวุโสจึงอยู่ได้อำนาจของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก ดังปรากฏการใช้โครงสร้างประโยคกรรม “...ถูก...” เช่น “...ถูกบังคับ” หรืออาจปรากฏผู้กระทำที่มีอำนาจในรูปประโยคอย่างชัดเจน เช่น “...ถูกผู้ใหญ่บังคับ” ร่วมกับ “ให้” ซึ่งเป็นโครงสร้างประโยคคำสั่งประเภทบอกให้ทำ กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏร่วมกันเหล่านี้ ช่วยตอกย้ำการตกอยู่ได้อำนาจของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ตัวอย่าง (๘)

เมื่อเป็นเด็กเล็ก ๆ ใครกินข้าวเก่ง แม่และพี่เลี้ยงก็จะชมเปาะว่า “กินเก่งดี จะได้โตเร็ว ๆ “ ถ้าเด็กคนใดกินข้าวแล้วอมอยู่นาน ไม่ยอมเคี้ยว บางคนก็บ้วนทิ้ง จะเป็นเพราะเบื่ออาหารหรือไม่ถูกปากก็ตาม ผู้ใหญ่ก็จะดู

(ตอน “ข้าวสุกหนึ่งจาน” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๔ หน้า ๘๘)

จากตัวอย่าง (๘) การใช้โครงสร้างประโยคเงื่อนไข “เมื่อเป็นเด็กเล็ก ๆ ใครกินข้าวเก่ง แม่และพี่เลี้ยงก็จะชมเปาะ...ถ้าเด็กคนใดกินข้าวแล้วอมอยู่นาน ไม่ยอมเคี้ยว บางคนก็บ้วนทิ้ง จะเป็นเพราะเบื่ออาหารหรือไม่ถูกปากก็ตาม ผู้ใหญ่ก็จะดู” แสดงให้

เห็นว่าเด็กหรือผู้อาวุโสไม่ว่าจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่อย่างเคร่งครัด ซึ่งก็มีกรอบหรือเงื่อนไขกำหนดไว้ว่า หากทำดีก็จะได้รางวัลหรือคำชมเชย เช่น การปรากฏคำกริยา “ชมเปาะ”, แต่หากทำผิดก็จะถูกลงโทษ เช่น การปรากฏคำกริยา “ดู” หรือ “ฟาดเบรียงด้วยฝ่ามือ” ดังตัวอย่าง (๙)

ตัวอย่าง (๙)

เมื่อคุณยายกำลังเล่นอีตักหรือหมากเก็บเพลินอยู่ ผู้ใหญ่สั่งให้ทำอะไรไปผิดท่าน ท่านก็จะฟาดเบรียงด้วยฝ่ามือ อย่างน้อยก็โดนดู คุณยายต้องรีบวางมือทั้ง ๆ ที่กำลังเล่นได้ ก็ต้องยอมทิ้งการเล่น มาทำตามคำสั่ง คุณตาก็เหมือนกัน กำลังกระโดดเชือกหรือเล่นตั้งเตเพลินก็ต้องเลิก รีบไปทำตามคำสั่งเหมือนกัน เพราะผู้ใหญ่ไม่ชอบคนผัดวันประกันพรุ่ง ชัดคำสั่งของท่าน ท่านจะว่า

(ตอน “โอกาสดี” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๓ หน้า ๑๒๖)

ตัวอย่าง (๑๐)

เด็กเล็กมักกวนวายเรื่องผ้าเช็ดหน้าหายกันนัก บางทีพอแม่มาต่อว่าครู่ ถ้าหายบ่อย ๆ บางทีเด็กถูกตีอีก คุณตาคุณยายเคยถูกตีมาแล้วเรื่องผ้าเช็ดหน้านี้ ฉะนั้นตอนเช้าคุณแม่จะกลัดให้แล้วจะกำซิบและพูดว่า “ห้ามเอาออกนะ ถ้าเอาออกหายไปกลับมาแม่จะตี” อย่างนี้ต้องอยู่แน่ ๆ

(ตอน “ผ้าเช็ดหน้า - ผ้าเช็ดปาก” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๔ หน้า ๓๒)

จากตัวอย่าง (๑๐) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม “...ถูก...” เช่น “เด็กถูกตี”, “คุณยายเคยถูกตี...” เป็นการเน้นตัวผู้ถูกระทำซึ่งก็คือเด็กหรือผู้อาวุโสน้อยจะต้องถูกลงโทษหากไม่ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ “คุณแม่” ปรากฏร่วมกับคำกริยา “กำซิบและพูด” สื่อถึงความมีอำนาจที่ทำให้เกิดความเกรงกลัว

ชุดความคิดย่อย (๒.๒) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเป็นผู้ให้ เด็กหรือผู้อาวุโสน้อยเป็นผู้รอหรือผู้รับ

ตัวอย่าง (๑๑)

กลางคืนเดือนหงายในหน้าร้อน มักนอนไม่ค่อยหลับกัน ผู้ใหญ่ก็
เลยอนุญาตให้เด็ก ๆ นอนดึกกันได้ เพราะโรงเรียนปิด ไม่จำเป็นต้องตื่น
แต่เช้านัก

(ตอน “กลางคืนเดือนหงาย” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๖๕)

ตัวอย่าง (๑๑) ปรากฏการใช้คำกริยา “อนุญาตให้...” ซึ่งคำกริยา “ให้” ก็
เป็นการใช้โครงสร้างประโยคคำสั่งประเภทบอกให้ทำ ผู้กระทำกริยา “อนุญาต”, “ให้”
หรือ “อนุญาตให้” ต้องเป็นผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเท่านั้น การใช้คำกริยาและโครงสร้าง
ประโยคคำสั่งประเภทบอกให้ทำจึงเป็นกลวิธีทางภาษาหนึ่งที่แสดงถึงอำนาจและสถานภาพ
ของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการใช้อำนาจของผู้ใหญ่จะเป็นไปอย่างมีเหตุผล ดัง
ปรากฏการเชื่อมโยงความแบบเป็นเหตุเป็นผล “... ผู้ใหญ่ก็เลยอนุญาตให้...” การเชื่อมโยง
ความแบบเป็นเหตุเป็นผลนี้เองยังช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้อำนาจของผู้ใหญ่
หรือผู้อาวุโส

ตัวอย่าง (๑๒)

สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือร้านขายของสารพัด มีเสื้อผ้า หมวก ของใช้
ต่าง ๆ ... คุณตาและคุณยายเป็นเด็กมีหน้าที่เพียงดูเขาซื้อเท่านั้น ผู้ใหญ่
จะเป็นผู้ซื้อให้ คุณยายเคยได้ผ้านุ่งชิ้นมีเชิงสำหรับเด็ก ๕ สดางค์เท่านั้น
คุณตาก็เคยได้หมวกใบละ ๕ สดางค์ด้วย

(ตอน “เที่ยงงาน” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๑๑๔)

จากตัวอย่าง (๑๒) การใช้ชุดคำกริยาบรรยายพฤติกรรมความสามารถของเด็ก
“...เป็นเด็กมีหน้าที่เพียงดูเขาซื้อเท่านั้น” และความสามารถของผู้ใหญ่ “ผู้ใหญ่จะเป็น
ผู้ซื้อให้” แสดงให้เห็นถึงความไร้ความสามารถ ไร้อำนาจของเด็กหรือผู้อาวุโสน้อยที่จะ
ต้องเป็นเพียงผู้รอการหยิบยื่นจากผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเท่านั้น

**ชุดความคิด (๓) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีความรู้และประสบการณ์สูงกว่า
เด็กหรือผู้อาวุโสน้อย หน้าที่หรือกิจกรรมสำคัญจึงเป็นของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก**

ตัวอย่าง (๑๓)

คุณแม่บอกว่า “ลูกประจำดีควายนี้ ทางภาคเหนือเขาใช้สระผม และซักผ้าแทนสบู่ ใช้ได้สะอาดดี เป็นของพื้นเมือง” ทำให้คุณยายคิดว่าของพื้นเมืองต่าง ๆ นี่ล้วนแต่ดี ๆ มีประโยชน์ทั้งนั้น

(ตอน “ยาในบ้าน” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๒ หน้า ๑๗๖)

ตัวอย่าง (๑๓) การปรากฏคำกริยา “บอก” ใน “คุณแม่บอกว่า...” แสดงให้เห็นว่าคุณแม่เป็นผู้ให้ความรู้แก่คุณยาย (ตอนเด็ก) นำไปสู่การเกิดปัญญาของคุณยาย “ทำให้คุณยายคิดว่า...” ความรู้ของคุณยายนั้นจึงเกิดจากการได้รับฟังและเชื่อตามสิ่งที่ผู้ใหญ่ซึ่งถือว่ามีความรู้และประสบการณ์เป็นผู้ถ่ายทอด ชื่อนำ จึงทำให้เด็กมีปัญญา มีวิชาความรู้ แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์สูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อยกว่า

ตัวอย่าง (๑๔)

คุณย่าบอกว่า เด็ก ๆ กินกล้วยหอมมากหนักไม่ดี ... กล้วยหอมจะกินมาก ๆ อย่างกล้วยน้ำว่าไม่ได้ คุณตาไม่เชื่อกินเข้าไป จุกท้องให้ ต้องกินยาธาตุให้หายจุกแน่น เลยเข็ดจำไว้จนตายทีเดียว

(ตอน “เรื่องกล้วย ๆ” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๔ หน้า ๑๕๖)

ตัวอย่าง (๑๕)

หน้าลำไย ลิ่นจี หรือขนุน ก็ต้องจำกัดให้กิน เด็ก ๆ กินอะไรไม่รู้จักกะประมาณ กินจนไม่สบาย ... คุณตาไม่เคยเชื่อฟัง ... เมื่อเห็นฤทธิ์แล้วจึงรู้ว่าผู้ใหญ่นี้คิดถูก

(ตอน “ของแสดง” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๑๒๔)

จากตัวอย่าง (๑๔)-(๑๕) “คุณย่า” ปรากฏร่วมกับคำกริยา “บอกว่า...” แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าเด็ก การใช้คำบรรยายพฤติกรรมของเด็กอย่างคุณตา “ไม่เชื่อ”, “ไม่เคยเชื่อฟัง” แสดงถึงการไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้ใหญ่ผู้ซึ่งมี

ความรู้และประสบการณ์มากกว่านั้นจะทำให้เกิดโทษ “กินเข้าไป จุกท้องให้ ต้องกิน ยารักษาให้หายจุกแน่น เลยเข็ดจำไว้จนตายทีเดียว” หรือการเชื่อมโยงความแบบเป็นเหตุเป็นผล “เมื่อเห็นฤทธิ์แล้วจึงรู้ว่าผู้ใหญ่นี้คิดถูก” ช่วยตอกย้ำความรู้และประสบการณ์ของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก ชื่อน่าสังเกตคือเด็กที่กล้าขัดคำสั่งมักเป็นเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง

ตัวอย่าง (๑๖)

...หน้าที่ไม่แบ่งเป็นของเด็ก ๆ อย่างคุณยาย เพราะไม่ต้องใช้ฝีมืออะไร ใคร ๆ ก็ทำได้ ง่ายนิดเดียว ... ไม่เสร็จแล้วเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ ที่จะเอาแบ่งไปทับให้สะเด็ดน้ำ เตรียมไว้สำหรับวันรุ่งขึ้น

(ตอน “ขนมจีบแบ่งลิบ” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๖๑)

นอกจากผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากจะมีความรู้และประสบการณ์สูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสหน่อย หากกล่าวถึงหน้าที่หรือกิจกรรมสำคัญก็มักจะเป็นหน้าที่หรือกิจกรรมของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก ดังตัวอย่าง (๑๖) อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกกิจกรรมระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กนั้นมักปรากฏคำกริยาบอกการกระทำร่วมกับคำขยาย “ประสาเด็ก ๆ” หรือ “ประสาผู้ใหญ่” ด้วย เป็นการแบ่งแยกกิจกรรม พื้นที่หรือความสำคัญระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ได้ด้วย “ประสาเด็ก”, “ประสาเด็ก ๆ” หรือ “แบบเด็ก ๆ” ล้วนสื่อถึงความเป็นเด็ก ความง่าย ไม่มีสาระสำคัญ ส่วน “ประสาผู้ใหญ่” ก็สื่อความว่าสิ่งนั้นเป็นพฤติกรรมอันเป็นปกติวิสัยของผู้ใหญ่ที่ย่อมแตกต่างจากเด็กที่ยังไม่ประสีประสา

ชุดความคิด (๔) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเป็นผู้มีบุญคุณหรือเป็นที่พึ่ง เด็กหรือผู้อาวุโสหน่อยต้องพึ่งพาผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ตัวอย่าง (๑๗)

ฟังแล้วคุณยายรู้สึกซาบซึ้งเรื่องแม่ออกลูกอย่างลำบากยากเย็น แล้วรู้สึกรักแม่ขึ้นอีกมากอีกโขทีเดียว เด็กเล็ก ๆ มักร้องกวนอื้อนแม่เวลาไม่สบาย แม่ก็ต้องอดหลับอดนอนลุกขึ้นดูลูก อุ้มลูก ให้ลูกกินยา ... แม่เหนื่อยมากจริง ๆ ต้องทำไปเพราะรักลูก แม่จึงเป็นผู้มีพระคุณต่อลูกอย่างสูงสุด คุณยายเคยได้ยินคนแก่พูดเปรยบ่อย ๆ ว่า “แม่คนเดียวเลี้ยงลูกจนโตได้ตั้งหลายคน แต่ลูกตั้งหลายคนนี้จะเลี้ยงแม่เพียงคนเดียวให้สุขสบาย

เมื่อตอนแก่เฒ่าก็ไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่าลูกเนรคุณ” คุณยายคิดว่า ถ้าลูก
ได้รู้เรื่องความลำบากยากเย็นที่แม่ได้คลอดลูกและเลี้ยงมาจนโตอย่างนี้
แล้ว ลูก ๆ ก็จะไม่เนรคุณแน่ ๆ

(ตอน “หมอต้าแย” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๒ หน้า ๑๘๐-๑๘๑)

จากตัวอย่าง (๑๗) การใช้คำกริยาร่วมกับคำขยายกริยาบรรยายความรู้สึกของ
คุณยายตอนเด็ก ๆ ว่า “รู้สึกซาบซึ้ง...”, “รู้สึกรักแม่อีกมากอีกใจทีเดียว” ประกอบกับ
การใช้คำกริยาบรรยายพฤติกรรมของลูก เช่น “เด็กเล็ก ๆ มักร้องกวนอ้อนแม่เวลา
ไม่สบาย” และคำกริยาบรรยายพฤติกรรมของแม่ เช่น “อดหลับอดนอนลุกขึ้นดูลูก”,
“อุ้มลูก”, “เหนื่อยมาก” ร่วมกับคำขยายกริยาต่าง ๆ และการเชื่อมโยงความแบบ
เป็นเหตุเป็นผล “...จึง...” นำไปสู่การสรุปความว่าแม่เป็นผู้มีพระคุณต่อลูกอย่างสูงสุด
นอกจากนี้ยังปรากฏการกล่าวอ้างคำพูดของ “คนแก่” ว่า “แม่คนเดียวเลี้ยงลูกจนโตได้
ตั้งหลายคน แต่ลูกตั้งหลายคนนี้จะเลี้ยงแม่เพียงคนเดียวให้สุขสบายเมื่อตอนแก่เฒ่าก็
ไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่าลูกเนรคุณ” นอกจากนี้การบรรยายความคิดของเด็ก “คุณยาย
คิดว่า ถ้าลูกได้รู้เรื่องความลำบากยากเย็นที่แม่ได้คลอดลูกและเลี้ยงมาจนโตอย่างนี้แล้ว
ลูก ๆ ก็จะไม่เนรคุณแน่ ๆ” ก็ยิ่งช่วยตอกย้ำความคิดว่า ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากกว่าเป็นผู้
ผู้มีบุญคุณหรือเป็นที่พึ่ง เด็กหรือผู้อาวุโสน้อยกว่าต้องพึ่งพาผู้ใหญ่

ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือแม่ในกลุ่มเด็ก ๆ ด้วยกันเอง เช่น พี่คนโต
-น้องคนเล็ก, เด็กโต-เด็กเล็ก, พี่สาว-น้องสาว ก็มักเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน
ลักษณะที่ว่าผู้อาวุโสมากกว่ามีสถานะภาพ อำนาจ ความรู้และประสบการณ์มากกว่า
ผู้อาวุโสน้อยกว่าเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง (๑๘)-(๑๙)

ตัวอย่าง (๑๘)

คุณยายเคยไปนอนค้างรวม ๆ กับพี่ ๆ ลูกพี่ลูกน้อง คุณยาย
นอนคืนกลับหัวกลับหาง พี่โต ๆ ลูกชั้นเอากำปั้นทุบให้คุณยายตื่น นอน
ใหม่ดี ๆ

(ตอน “การนอน” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๓๖)

ตัวอย่าง (๑๙)

กินอาหารเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้ว เด็กผู้ชายโต ๆ จะนำเด็กเล็ก ๆ ไปจับหิ้งห้อยกัน

(ตอน “หิ้งห้อย” เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก เล่ม ๑ หน้า ๑๐๕)

จากตัวอย่าง (๑๙) นอกจากจะสื่อถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้อาวุโสมากกว่ากับผู้อาวุโสน้อยกว่าแล้วนั้น ยังสื่อถึงความคิดเรื่องพื้นที่ของผู้ชายได้อีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ - ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ปรากฏเป็นระบบชุดความคิดซึ่งสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่มีลักษณะเด่นทั้งสิ้น ๙ กลวิธี ได้แก่ (๑) การใช้ชุดศัพท์กริยา คำขยาย และคำบอกความถี่ (๒) การใช้คำแสดงทัศนภาวะ (๓) มวลบท (๔) การกล่าวอ้าง ทั้งการแทรกสหบทสำนวนสุภาษิตไทยและการกล่าวอ้างคำพูดหรือความคิดความเชื่อของสังคมที่มีมาแต่โบราณ (๕) การใช้โครงสร้างประโยคกรรม (๖) การใช้โครงสร้างประโยคคำสั่งประเภทบอกให้ทำ (๗) การใช้โครงสร้างประโยคเงื่อนไข (๘) การเชื่อมโยงความแบบเป็นเหตุเป็นผลและ (๙) การบรรยายความคิดของเด็ก

กลวิธีทางภาษาทั้งหมดนี้นำไปสู่อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ - ความเป็นเด็กในลักษณะที่ผู้ใหญ่มีอำนาจเหนือกว่าเด็กทุกประการประกอบด้วย

ชุดความคิด (๑) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีสถานภาพสูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อย ดังนั้น เด็กหรือผู้อาวุโสน้อยต้องเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ชุดความคิด (๒) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีอำนาจสูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อย

ชุดความคิดย่อย (๒.๑) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีอำนาจสั่ง, สั่งสอน ขณะที่เด็กหรือผู้อาวุโสน้อยต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำสั่งสอน (อย่างเคร่งครัด) ภายใต้กรอบหรือเงื่อนไขที่ถูกกำหนด หากทำดีจะได้รับรางวัลหรือการชมเชย แต่หากทำผิดก็จะถูกลงโทษ

ชุดความคิดย่อย (๒.๒) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเป็นผู้ให้ เด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อยเป็นผู้รอหรือผู้รับ

ชุดความคิด (๓) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีความรู้และประสบการณ์สูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อย หน้าที่หรือกิจกรรมสำคัญจึงเป็นของผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ชุดความคิด (๔) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากเป็นผู้มีบุญคุณหรือเป็นที่พึ่ง เด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อยต้องพึ่งพาผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับอุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ - ความเป็นเด็กสามารถแสดงให้เห็นได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับอุดมการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ - ความเป็นเด็กในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก”

อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ - ความเป็นเด็ก	กลวิธีทางภาษา								
	ชุดศัพท์	คำแสดงทัศนภาวะ	มูลบท	การกล่าวอ้าง	โครงสร้างประโยคกรรม	โครงสร้างประโยคคำสั่งบอกให้ทำ	โครงสร้างประโยคเงื่อนไข	การเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผล	การบรรยายความคิดของเด็ก
ชุดความคิด (๑) ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากมีสถานภาพสูงกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อย เด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อยต้องเคารพผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมาก	/	/	-	-	-	-	-	-	-

อุดมการณ์ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจระหว่าง ความเป็นผู้ใหญ่ – ความเป็นเด็ก	กลวิธีทางภาษา								
	ชุด ศัพท์	คำ แสดง ทัศน ภาวะ	มูลบท	การ กล่าว อ้าง	โครง สร้าง ประ โยค กรรม	โครง สร้าง ประ โยค คำสั่ง บอก ให้ทำ	โครง สร้าง ประ โยค เงื่อนไข	การ เชื่อม โยง เป็น เหตุ เป็นผล	การ ขยาย ความ คิด ของ เด็ก
ชุดความคิด (๔) ผู้ใหญ่หรือ ผู้อาวุโสมากเป็นผู้มีบุญคุณหรือ เป็นที่พึ่ง เด็กหรือผู้อาวุโสน้อย ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส มาก	/	-	-	/	-	-	-	/	/

อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในตัวแทนส่วนสอดคล้องกับ
อุดมการณ์ที่มีอยู่เดิมและยังคงไหลเวียนในสังคมไทย ได้แก่ (๑) แนวคิดเรื่องระบบอาวุโส
(seniority system) เป็นระบบที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม
ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมากจะมีอำนาจเหนือกว่าเด็กหรือผู้อาวุโสน้อย และ (๒) แนวคิดเรื่อง
สังคมแบบรวมหมู่ (collectivism society) เป็นสังคมที่คนถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
ตั้งแต่เกิด เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวและพวกพ้อง

นอกจากนี้ อุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่ – ความ
เป็นเด็ก ยังเป็นหัวข้อของอุดมการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นชาย –
ความเป็นหญิงอีกด้วย เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นชาย – ความ
เป็นหญิง ล้วนเป็นผลทางอุดมการณ์อันเกิดจากการสอนสั่ง ถ้ายทอด และปลูกฝังจาก
ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสซึ่งมีสถานภาพ อำนาจ ความรู้และประสบการณ์สูงกว่าเด็กหรือ
ผู้อาวุโสน้อย

ทั้งหมดนี้จึงเป็นข้อควรตระหนักว่า การที่ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือกว่า
เด็กหรือผู้อาวุโสเล็กน้อยอย่างเด็ดขาด สมบูรณ์ “อำนาจ” นั้นถูกนำไปใช้อย่างไร และก่อให้เกิด
เกิดผลต่อผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจ รวมถึงสังคมอย่างไรบ้าง เพราะหากการใช้อำนาจนี้

เป็นไปเพื่อปลุกฝัง ชัดเกลา และหล่อหลอมให้เด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี เป็นพลเมืองดี ที่พึงประสงค์ก็คงมิใช่การใช้อำนาจในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควร เช่นนั้นแล้ว “อำนาจ” ก็คงมิใช่สิ่งเลวร้ายที่ทำให้ผู้ที่ต่ำกว่าหรืออยู่ภายใต้อำนาจนั้นต้องถูกกดขี่ เอาเปรียบ หรือเสียประโยชน์เสมอไปแต่ก็คงมีอาจปฏิเสธได้เช่นกันว่าในสังคมแห่งความเป็นจริงนั้นมิได้มีเพียงผู้ที่พร้อมใช้อำนาจอย่างถูกต้องเหมาะสมเสมอไปมิใช่หรือที่สำคัญ คงมีอาจละเลยได้เช่นกันว่านับแต่ช่วงสมัยที่ตัวบทชุดนี้ถูกผลิตและผลิตซ้ำจนปัจจุบันเป็นเวลา กว่า ๔๐ ปีแล้วนั้น บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ความคิดความเชื่อหรือวิธีการอบรมสั่งสอนบางอย่างอาจต้องปรับเปลี่ยนไปตามสมัยด้วยหรือไม่การสั่งหรือสอนให้เด็กเชื่อและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้งสงสัยการให้เด็กเป็นผู้รอ ผู้รับ หรือต้องพึ่งพาผู้ใหญ่อยู่เสมอเช่นนั้น จะดีกว่าหรือไม่หากเด็กจะได้ลองฝึกคิด วิเคราะห์ มีเหตุผล ได้เรียนรู้ และฝึกพึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมมานนท์. “ภาษา สังคม และวาทกรรม.”

ใน **มองสังคมผ่านวาทกรรม**, ๑-๑๙. กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมมานนท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

วิภาดา รัตน์ดิลก ณ ฎเกิด. “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นชาย-ความเป็นหญิง ในหนังสือชุด “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก”. **วารสารรวมมิตร** ๑๔, ๓ (กันยายน-ธันวาคม) : ๒๗-๓๔, ๒๕๕๙.

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๔๔ : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สรณี วงศ์เบ็ญจัจจ์, หัตยา จันทรมังกร และ ศตวรรษ เป็ญบุญทา. **หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล : การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม**. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

อุมาวัลย์ ซีช้าง. **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๕๓**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

Blommaert, J. **Discourse : a critical introduction (key topics in sociolinguistics)**. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

Fairclough, N. **Critical Discourse Analysis : The Critical Study of Language**. London and New York : Longman, 1995.

๑๒๖ วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต

- Kress, G. “Ideological Structures in Discourse.” In **Handbook of discourse analysis. Volume 4. Discourse Analysis in Society**, 27–42. Teun Adrianus, van Dijk, ed. London : Academic Press, 1985.
- Panpothong, N. “Thai Primary School History Textbooks : A Textually-oriented Critical Discourse Analysis.” In **Journal of Language and Linguistics Volume 34, 1** : 66–93, 2015.
- Pinto, D. “Indoctrinating the Youth of Post-War Spain : A Discourse Analysis of a Fascist Civics Textbook.” In **Discourse and Society**. 15, 5 : 649–667, 2004.
- van Dijk, T.A. “Discourse as Interaction in Society.” In **Discourse as Social Interaction. Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction Volume 2**, 1–37. Tuen A. van Dijk, ed. London : Sage, 1997.
- van Dijk, T.A. **Ideology : A Multidisciplinary Approach**. London : Sage, 1998.
- van Dijk, T.A. “Critical Discourse Analysis.” In **The Handbook of Discourse Analysis**, 352–363. Deborah Schiffrin et al. Malden : Blackwell, 2003.
- van Dijk, T.A. **Discourse and Power**. New York : Palgrave Macmillan, 2008.

